

Makkai Béla

HORVÁT „VIHAR” UTÁN *Gotovina tábornok esete történelmi háttérrel*

A Duna-táji népek sorsa sok évszázada összefonódott. De a Hágai Nemzetközi Bíróság által nemrégiben első fokon 24 évre ítélt Gotovina horvát tábornok esetének megértéséhez elég, ha zivataros históriánk kerekét 1902-ig forgatjuk vissza. Akkor a zágrábi *Srbobran* (Szerbvédelem) című lap a tartományokra szabdalt délszláv régió egyesítésén igyekvő két testvérnép, szerbek és horvátok versengését úgy ítélte meg, hogy azt dülőre viszi a történelem. Ha másként nem – akár egymás kiirtása árán...

Persze effélet közös honunk Dráván túli fertályán sem lehetett büntetlenül leírni. A szerbek ablakait beverték, boltjaikat feldúlták, az ügy tettelegességig fajult. (Azt azonban rögzítsük, hogy Horvát-Szlavónország lakosságának ekkor csak 62 százaléka volt horvát, s a „társországok” minden negyedik polgára szerb volt.) A birodalmak közé szorult békétlenkedők soraikat később, gyengeségük tudatában, mégis összezárták. Fiumében 1905-ben deklarálták a két nemzet egyenrangú szövetségét. A világháborús vesztes horvátokat hosszú távra mégis az olasz hódítástól való félelem űzte a szerbek karjaiba. De ölmeleget nem találtak egy hamisítatlanul nagyszerb állam albérlőiként. A magyar idők – időközben felértékelődött – autonómiáját követelték, ám 1928-ban a horvát ellenzék fékezhetetlennek tartott vezérét, Stjepan Radićot a belgrádi közös parlamentben egyszerűen agyonlőtték.

A válasz nem késett soká: horvát megbízásra 1934-ben Marseille-ben macedón komitácik meggyilkolták a szerb Sándor királyt. Tehát az 1929-ben bevezetett királydiktatúra sem tudta kedélyes „jugoszlávokká” gyúrni a horvát és a szerb nemzet fiait, akik így a bizánci ortodox és a nyugati katolikus kultúra és mentalitás karakteresen eltérő jegyeinek hordozói maradtak. Megkésétt kiegyezésüket (Sporazum, 1939) a német és az olasz terjeszkedés írta fölül. Az így kreált usztasa horvát bábállamból a görögkeleti hívők tömegei menekültek el, miután a hírhedt jasenovaci haláltáborban sok tízezer szerb lett a végletes nacionalizmus áldoztává. A partizánok azonban törlesztettek: a háború végén az ausztriai Bleiburnnál a brit szövetségesek által gondjaikra bízott horvát menekültek ezreit teketóriázás nélkül felkoncolták.

A honfivér ontása s az indulatok hullámverése aztán jó időre elült. Az oroszokkal 1948-ban történt szakítás teherpróbája jót tett a „testvériség – egység” kimunkálódásának, amit a nyugatias életnívó és az „el nem kötelezett” Jugoszlávia tekintélye is erősített. A ráncok mégsem simultak ki teljesen. Amikor egy újvidéki értelmező szótárban a horvátot mint a szerb nyelv „tájnyelvi változatát” említették, a horvát értelmiség felzisszent. Ám az 1970/71-es „horvát tavasz” rügyei, némi politikai tisztogatás után,

gyorsan elfogytak. A szövetségi rendszer stabil maradt, köszönhetően az 1974-es alkotmánynak is, amely Szerbia két tartományának, Koszovónak és a Vajdaságnak majdhogynem köztársasági jogokat adott. Az albánok és a magyarok tobzódhattak hát (atyáik tömegsírhajrái felett...) az autonómia áldásaiban. S örülhetett Horvátország is, hiszen nem föderalizálták. Még ha lett volna is hol, területén nem alakultak autonóm nemzetiségi régiók.

A „gyenge Szerbia, erős Jugoszlávia” titói modellje kétségtelenül hátrányos volt a szerbségre nézve, s ezt joggal vetette fel egy szerb író-akadémikus. Dobrica Ćosić 1986-os, elhíresült emlékiratában megfogalmazta a szerb fenyegetettség, mi több, az ellenükre elkövetett történelmi népiirtás tételét. A Tito halála utáni gazdasági-politikai válságban ezzel ismét kiszabadult a palackból a nacionalizmus szelleme, amit a köztársaságpárti elitiek igyekeztek hatalmuk átmentésére felhasználni. Ezt tette a főhatalomra törő Slobodan Milošević is: „Ismét csaták előtt állunk” – mondotta vészjóslóan Rigómezőn 1989 nyarán, a törököktől elszenvedett vereség 600. évfordulójára összesereglett milliónyi szerb honfitársának. S azt is világossá tette, hogy nem csupán áttételesen gondolja: ez volt a vég kezdete.

1990 augusztusában eldőrdültek az első lövések Horvátország szerb többségű régióiban, Kninben kitört a „farönk-forradalom”. Az államszövetség széthullása az albán-problémától katalizálva várokozásokon felüli gyorsasággal ment végbe. Horvátország (s Bosznia-Hercegovina) kiválása ismét felvetette a szerbek egy államba tömörítésének kérdését. A népek önrendelkezésének wilsoni elve azonban élesen ütközött a területi sértetlenség horvát programjával. E két erős érdeket a nagyhatalmi békéltetés avatatlan kísérleteivel sem sikerült összeegyeztetni. Az elhibázott nemzetközi embargó miatt szinte fegyvertelen Horvátország iszonyatos áldozatok (mint Vukovár szerbek általi elpusztítása) árán tudta elérni, hogy a világgözüvélemény háborús agresszornak bélyegezze Milošević Szerbiáját.

Több évi önmehtagadó küzdelemmel a háta mögött, 1995 augusztusában így jött el Horvátország és Ante Gotovina tábornok győzelmének ideje. A pár napos Oluja (Vihar) hadművelet során, a nagyhatalmi szövetségesek felderítési adataira támaszkodva egyszerűen kisöpörték a szerbeket évszázados lakóhelyükről. Történelmi pillanat volt ez. Az akció parancsnoka és a zágrábi kormányzat is tisztában volt azzal: ez egy soha vissza nem térő alkalom arra, hogy annyi vér és könny után „vegytiszta” nemzetállamot teremtsenek. A Jugoszláv Néphadsereg és a csetnik szabadcsapatok tán elegendő okot szolgáltatnak az ilyenkor „szokásos” túlkapásokra, az etnikai jellegű tisztogatásokra feltételezhetően mégis inkább a régi ábránd beteljesítésének vágya vihette rá a horvát gárda tagjait.

A horvát homogenizáció öklét megformáló Gotovina elszántságát erősíthette az a várokozás, hogy a srebrenicai vérengzés évében végképp kompromittálódott szerbek ellen egy keményebb fellépést sem fog túlzott szigorral megítélni a „civilizált Nyugat”. (Ahogyan a II. világháború utáni germanofóbia trendjébe simulva a beneši Csehszlovákia is maradéktalanul elüldözhetette hárommillió német történelmi kisebbségét. S miként a görög sza-

badságharc idején elkövetett kölcsönös tömegmészárlásokról is csupán a „barbár török martalócok” egyoldalú elmarasztalásával adott hírt a filhellén világsajtó.)

Két-háromszázezer krajjinai szerb exodusáért ezért hárult egyszemélyi felelősség Gotovina tábornok széles vállaira. S ez a magyarázata, hogy az Európai Unióba igyekvő horvát állam évekig fedezte, népe a háborús bűnök ódiúmát is elvitatva nemzeti hősként ünnepelte. S ünnepli ma is.

De érdemes e kevert népességű történelmi táj képét megfesteni a horvát „Vihar” után magyar ecsettel is. Elsőként gondoljuk azt tovább, hová menekültek a „viharos” események szerb kárvallottjai. (Kiknek személyi és vagyónbiztonságára, későbbi visszatérésére nem nagyon talált garanciákat az elbocsátó haza.) Nos, egy részük, stílusosan, a csetnikek által elűzött magyarok otthonaiban lelt menedéket a Drávaszögben és Eszék környékén. Ahol az aknamentesítés és a földönfutók visszafogadása a legtovább húzódott. Ahol e vidék őshonos lakóit az újjáépítés makacs „elakadása” intette magyarországi kényszertartózkodásuk meghosszabbítására. Sorsuk azonban nem volt közömbös az első Orbán-kormányak: a horvátországi magyarok „visszagyökereztetését” szülőföldjükre vetőmaggal, hitelekkel, kultúrház- és templom-újjáépítésekkel segítette.

A menekültek nagyobb áradata mégis a szerb anyaországra zúdult, pontosabban a nemzetiségi egyensúly felbillenésére oly érzékeny, magyarlakta Bácskára. Ahol az öngazgatás elve szerint éveken át számos magyar többségű önkormányzat adott nekik házat, munkát az újrakezdéshez, vagy annak híján segélyt. A kevésből is. A kegyelemkenyérre szorultak frusztrációját, s az ennek nyomán elharapózó, „feszültségoldó” magyarveréseket tekinthetjük akár a Gotovina által támasztott „Vihar” utószelének. A krajjinai menekültek azonban tévesen ítélték meg az itt talált „idegenek” viszonyulását, gondolván, számító módon kimaradtak a szláv testvérháborúból. Nem tudhatták, hogy a titói „jó világ” létélményeivel és szívós propagandával meggyőzve egy magyar irreudenta akció esetére sokan önkéntesként kívántak harcolni – anyanemzetük ellen – a jugoszláv haza védelmében.

Még szerencse, mondhatjuk keserű iróniával, hogy a szerb mozgósítás tüntető részrehajlással, arányszámukon felül kívánta őket ágyútöltelékként harcba vetni. A „Hol a haza?” kvízzjáték így aztán szolgált némi kijózanító tanulsággal a kisebbségek számára. Belgrád várakozásainak megfelelően a végeredmény így is a bácskai tömbmagyarság további eróziója lett, a „behívás-megtagadók” kálváriájával. Ekképpen (Trianontól számítva) a délvidéki magyarság megfelelő, míg a horvátság – hogy eredeti tárgyunkhoz visszatérjünk – ugyanez idő alatt megduplázta önmagát. (Nem utolsósorban a porladó nemzetiségek, köztük mintegy százezer szlovéniai szórványmagyar soraikba „illesztésével”). Miközben (paradox módon a szerbekkel összefogva és nagyhatalmi támogatással) egyesítették Isztriát, Dalmáciát, Fiumét, Muraközt és a Drávaszöveget. E szívós politikai, olykor fegyveres küzdelmek árán sikersorozattá érő történelmi fejlődés ad erős tartást és belső kohéziót a horvát nemzetnek. Mely nemcsak a határvitákat folytató Szlovéniával dacol (szlovén ajkú polgárainak nem adott kisebbségi jogokat), de a hábo-

rús bűnök megítélésében, mint láttuk, Hágával is. Ezt a vérbő, konzekvensen érdeklvő politikát az önsorsrontóvá torzult magyarság láthatólag képtelen követni. (A nagyhatalmak többszöri erőszaktetele után, darabokra szaggatva, nemzetrészeit másoknak túsul odavetve ugyan miként is lenne képes?)

Ám a szomszéd tükrébe pillantva a kontúrok élesednek: Linder Bélákat hiába keressük a horvát történelem arany lapjain. S nem ismerünk olyan államférfit sem, aki golyót röpített önnön fejébe, mert a nemzeti szállásterület egy darabját a nemzetközi jogelvek megsértésével ragadta vissza. A mi erkölcsi óriás Teleki Pálunk ekként szabadult a „hullarablás” irtózatától, de nálánál nyilvánvalóan eredményesebb diplomáciai iskolát képviselt Tudjman elnök. (Aki egyezsre jutott ellenfelével, Miloševićtel is Bosznia felosztásáról!)

S a szembesítést folytatva: amennyiben a magyarság a barikádok (1848/49, 1956, 1989) muszáj-Herkulese, akkor a horvátság a háború utáni talpra állások nemzete: az Adriához s a jövőbe vezető sztrádákat lázas tempóval (de Nokiás-dobozokkal csak ritkán burkolva), jutányos áron építette meg.

Zenéje visszafogott és többszólamú, tánca összekapaszkodó, s (tán ezért) csapatsportokban ritkán verhető. Alkotóit, nagyjait becsüli, övéit számon tartja. Az idegentől (sem pénztől, sem átkától) nem lábad könnybe a szeme, s nem tűr meg olyan vezetőt, ki csak ennyit tud mondani népének: „El lehet menni...!” Ám hőseit – tekintet nélkül a kiégett, fűvel és ecetfával benőtt krajainai házromokra – körömszakadtig védelmezi, a világgal szemben is.

A végtelenen megosztott magyarság horvátok iránti egyöntetű rokonszenvét bizonyára a sikereikben való osztozás ösztöne táplálja. S 800 éves életközösségünk döntően pozitív emléke, melyet újrapecsételt 1990-ben a 24 ezer kalasnyikov szállítása, majd a háborús menekültek tízezreinek befogadása.

Most, az egyesült Európai Unió soros elnökeként tett erőfeszítéseink révén kerülhet velünk újra egy táborba Horvátország. S a kényre-kedvre megvárakoztatott tagjelölt illúziók nélkül áll az unió kapujában, tárcájában a harmonikus nemzeti lét kipróbált receptjével, és gospodin Ante Gotovina arcásával. Az idő nekik dolgozik...

A mozi előtt (1931)